

*Мельник В.І., доцент кафедри германської та романської філології
Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат філологічних наук;*

*Яченко Н.С., магістрант спеціальності «Мова і література (англійська)»
Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка*

СЕМАНТИЧНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ДРАЖНИЛОК У ФРАНЦУЗЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

У статті проаналізовано та зіставлено французькі, англійські та українські дитячі дражнилки. Визначено деякі функціональні та семантичні особливості дражнилки у вищезазначених мовах.

Ключові слова: дражнилка, фольклорний жанр, дитяча сатирична лірика, словесна гра.

Життя дітей з різних причин сповнене не тільки радістю, гарним настроєм, щасливими почуттями, а й переживаннями складних моментів. Ось чому в дитячому фольклорі ми знаходимо мотиви смутку, образи, ненависті й гніву. Ці негативні емоції дітей знайшли своє відтворення в пісеньках, які супроводжуються особливими рухами, жестами та мімікою — дражнилках.

Дражнилки, як і інші жанри дитячого фольклору, відображають колективну свідомість, світобачення етносу, до якого належать діти. Тому, досліджуючи їх, можна досягнути певну частинку мовної картини світу даного народу. Отже, **метою** нашого дослідження є порівняльний аналіз французьких, англійських і українських дражнилки та виявлення їх особливостей. Для досягнення мети були поставлені наступні **завдання**: 1) з'ясувати статус дражнилки як жанру дитячого фольклору; 2) виявити семантичні та функціональні особливості французьких, англійських та українських дражнилки.

Серед українських та російських фольклористів і мовознавців увагу дражнилкам приділяли Іван Франко, Г.С. Виноградов [1], О.І. Капиця [6], П.В. Шейн [6], О.В. Грайворонська [4] та інші, серед французьких — Ф. Каргон [7], серед англійських особливо хотілося б відзначити подружжя І. та П. Опі [8]. Проте ще не було здійснено зіставлення французьких, англійських та українських дражнилки, тому спроба такого дослідження є **актуальною**.

Ще наприкінці XIX ст. П. Шейн називає дражнилки «примовками, якими пустотливі дітлахи потішаються один з одного та з дорослих, коверзуючись або з їхніх імен за хрещенням, або з їхніх соціальних чи на-

віть тілесних вад, або з їхньої приналежності до іншої національності і т. ін., часто без усілякого приводу, заради однієї лише словесної забави...» [6, 35].

Іван Франко тлумачить дражнилки у такий спосіб: «Довгий ряд прикладок, прив'язаних до найпопулярніших у нас імен хресних, характеризує те замилене до складного, дотепного слова, яким визначається наш народ. У тих прикладках декуди видно їдку сатиру, декуди більш невинний жарт, та нераз не видно нічого крім наміру — посмішити веселу компанію».

Французький лінгвіст Ф. Картон називає дражнилки «саркастичними висловами, зазвичай римованими, що використовуються дітьми, щоб дражнити і висміювати один одного» [7, 69].

Дражнилки відображають негативне сприйняття навколишнього середовища дітьми. Тендітна психіка дитини є сприятливим фактором для створення віршиків образливого змісту. Деякі психологи зазначають, що діти просто змушені ображати один одного, оскільки так вони самовиражаються. Проводячи більшість часу в школі, серед інших дітей, вони часто страждають від образ і знущань. Звичайно, будь-які наміри поглузувати стикаються із опором. Проте наявність такого жанру, як дитячі дражнилки та їх різноманітність є показником здорових стосунків у колі дітей, їх здатності до адаптації у соціальному середовищі без втручання дорослих та без фізичного насильства.

Часто дражнилки відіграють роль пересторог або правил про те, чого не слід робити у дитячому колективі. Завдяки ним дитина може співставити свої вчинки з нормами дитячої спільноти, виправити певні недоліки власної поведінки. Дражнилки часто набагато більш дієві, ніж нотації дорослих.

Фінська дослідниця Леа Віртанен зазначає, що функції дражнілок у дитячому середовищі багатовимірні. Наприклад, виявляється, що дражніння може означати бажання встановити контакт або намір внести розважальний елемент у буденність. Дражнілка, що вважається за традиційний спосіб приниження та осоромлення, у той же час може бути словесною розвагою, звичайним засобом згаяти час [9].

Слід зазначити, що в українському дитячому фольклорі дражнілок набагато більше, ніж у французькому. Це, в першу чергу, пов'язано з моральним вихованням дітей у Франції, що намагається викоринити зі свідомості будь-які глузливі або саркастичні наміри. Проте найбільша їх кількість — у англійській мові. Здається, що маленькі англійці дають прізвиська усім і кожному. Це явище у них надзвичайно розповсюджене. Проте не можна однозначно стверджувати,

що воно є негативним, скоріше, це — традиція англійських дітей (особливо школярів).

Російський етнограф та фольклорист Г.С. Виноградов здійснив докладну характеристику жанру дражнілок, розробив їх класифікацію, вживаючи при цьому термін «дитяча сатирична лірика» [1, 65]. У нашій роботі ми будемо дотримуватись саме його класифікації, тобто поділятимемо дражнілки на так звані «іменні» (ті, які передражнюють ім'я) та «неіменні» (пісеньки, що висміюють зовнішність або особисті якості).

Іменні дражнілки як фольклорні тексти відображують архаїчне явище — заподіяння шкоди особистому імені. Їх можна розподілити на жіночі (які містять жіноче ім'я) та чоловічі відповідно.

A) Олена — цибуля зелена.

B) Charlotte fait de la compote.

*B) Maggy, my maggy,
My rick stick staggy,
Hum bug, belly bug,
Bandy-legged Maggy.*

*A) У тебе, Євгене,
під носом зелене —
зверху мох,
а під ним горох.*

B) Robert le ver.

*B) Dan, Dan, the dirty old man,
Washed his face in a frying pan.*

При цьому чоловічі дражнілки зустрічаються частіше за жіночі. Це зазначає і О. Капиця: «дражнілок на імена чоловічі значно більше, ніж на жіночі» [4].

Леа Віртанен вважає, що дражніння можна тлумачити як ознаку впадіння, симпатії. У такий спосіб дівчата проявляють свою прихильність, зацікавленість тим чи іншим хлопчиком. Етнограф Петро Іванов пише: «Дівчатка здатні трактувати хлопчачі зачіпання за ознаку “небайдужого” ставлення, у той час, як самі хлопці зовсім не вбачають у дражнінні якихось прихованих мотивів» [3, 61].

Обсяг іменних римованих дражнілок варіюється від прикладки до імені, до двовіршів або й цілих пісенок. Французькі та українські діти часто використовують прізвиська: “*Ron, Ron, macaron*”, “*Robert le ver*”, «*Сашка-букашка*», «*Нінка-картинка*», «*Акулина-цибулина*» та багато інших. Проте найбільше прізвиськ (так званих nicknames) вживають англійські діти, при цьому вони не римують імена з іншими словами, а переінакшують їх: *Eustace cmae* “*Useless*”, *Claud* — “*Clumsy*”, *Charlie* — “*Chuck*”, *Derrick* — “*Decker*” і т.д. Щодо римованих іменних дражнілок в англійській мові, то вони частіше є двовіршами, наприклад:

*Richard — Dicky, Dicky Doubt,
Your shirt hangs out.*

*George — Georgie Porgie, pudding and pie,
Kissed the girls and made them cry.*

В українськомовних дражнилках при творенні прикладок — віддієслівних іменників спостерігаємо явище так званих «чужих суфіксів». Суть його полягає у тому, що корені однієї частини мови (наприклад, дієслів) сполучаються із суфіксами, що закріплені за іншими частинами мови (іменниками), тобто дієслівні корені приймають іменникові суфікси. Таке утворення вражає своєю незвичністю та новизною і служить засобом увиразнення мови: *Михайло-брехайло* (брехати); *Антон-лепетон* (лепетати); *Микита-волокіта* (волочитися); *Соня-хроня* (хропти) [2, 7].

Об'єкти насмішок у неіменних дражнилках можна приблизно поділити на такі тематичні групи.

1. Зовнішність (комплексія тіла, зріст, руде волосся, окуляри, дефекти обличчя або тіла, манера вдягатись):

*A) Tes oreilles tombent-elles? Faudra-t-il les ramasser,
Les entortiller ou bien les nouer,
Les jeter par dessus l'épaule
En visière de pompier?*

*Б) Nez cancan (on montre avec l'index), bouche d'argent
Menton de buis, joue brûlée, joue rôtie
P'tit n'oeillet (on cache un oeil), grand n'oeillet
ТОС, ТОС maillet, (on se tape sur le front).*

*В) Ginger, you're barmy, you'll never join the army.
You'll never make a scout with your shirt hanging out.*

*Г) Roses are red, cabbages are green,
My face may be funny, but yours is a scream.*

*Г) Стан — як у баби, очі — як у жаби,
Нема верхньої губи, як сміється — видно зуби.
Вуса, як у рака, а сам рудий, як собака.*

2. Внутрішні якості (риси вдачі: хвалькуваті діти, ті, що лізуть не в своє діло, плакси, боягузи, підлабузники, брехуни; розумові здібності: розумники, дурники; зрідка — національність):

- А) *Parisien, tête de chien, Parigot, tête de veau,
Parisien, tête de chien, Parigot, tête de veau.
Provinçard, tête de connard.*
- Б) *Mind your own business, eat your own fat;
Don't poke your nose into my best hat.*
- В) *Roses are red, violets are blue,
Lemons are sour and so are you.*
- Г) *Молодий і молода наварили гарбуза,
посідали їсти — молодому ніде сісти!*
- Г) *Злючка-колючка!*

Римування є важливою структурною ознакою дитячих дражниць у всіх зіставлюваних мовах. Ефект дитячих римованих дражниць досягається завдяки частому повторенню однієї і тієї ж рими, що дратує. Римування, як правило є регулярним і позначає кінець рядка. Добір рим до вже наявної частини висловлювання є своєрідною захопливою грою, в якій діти намагаються показати свою неординарність та креативність.

- А) *У Наума багата дума.*
- Б) *Brigitte 'agite.
Adhémar dit qu'il en a marre.*
- В) *Mary, Mary, quite contrary.*

Дражнички — це вирази, головною метою яких є навмисне бажання розсердити когось, висміявши у безглуздій формі, що досягається завдяки комічному абсурду. Комічний ефект досягається поєднанням реального та вигаданого, перебільшенням та загостренням характерних рис, неочікуваними порівняннями і т.д. У більшості комічно абсурдних дражниць присутні гіперболи, що можуть посилюватись повтором одного або кількох слів.

- А) *Roger Edward Ford
He weighs sixteen stone,
That's not skin and bone,
Roger Edward Ford...*
- Б) *Петро-гарбуз на печі загруз,
подайте лопату — Петра витягати.*
- В) *Jérôme le fantôme a bu du rhum
S'est caché dans l'aquarium
a eu peur d'un bonhomme.*

Г) *Qu'as-tu dans ta poche?*

Christophe, Christophe, qu'as-tu dans ta poche?

Mon mouchoir, mon poignard, un pétard ...

Окрім навмисного перебільшення, у дражнилках також зустрічаються літоти — художнє зменшення розміру, сили, значення предмета чи явища, що зображується. Це також сприяє створенню комічного ефекту.

Слід також зазначити, що найпопулярніші дражнилки завжди є варіативними. Одна їх частина є стійкою моделлю, а допоміжна інформація може бути легко модифікованою. Найчастіше варіативність характерна для завершальної частини фраз:

Cowardy, cowardy custard, your bones will turn to mustard.

Cowardy, cowardy custard, can't eat bread and mustard.

Cowardy, cowardy custard, dip your head in granny's mustard.

Дражнилки навчають дітей добирати рими до слів відповідно до фонетичних і семантичних критеріїв. Створення нових слів та виразів у дражнилках свідчать про зростаючі потреби дитини у маніпуляції зі звуками та морфемами, а також показують її можливості використовувати мовлення як у комунікативних контактах, так і в ігрових цілях.

Таким чином, зіставивши фольклорні тексти дражнілок різних народів, ми можемо зробити наступні висновки: англійські дражнилки є найчисленнішими та найрізноманітнішими. Друге місце посідають українські пісеньки, французьких — найменше. Це дає змогу зробити припущення щодо певної «традиційності дражніння» у англійців (адже деякі з текстів датовані ще XVII століттям), а також щодо морального виховання маленьких французів, яке намагається викоринити будь-які глузливі наміри.

У дражнилках усіх зіставлюваних мов присутнє переінакшування імен, образливі прізвиська-прикладки до імені, гіперболи та літоти, абсурдне і комічне. Одна з особливостей українських дражнілок — створення нових слів за допомогою «чужих суфіксів» (корені однієї частини мови сполучаються із суфіксами іншої частини мови (*Михайло-брехайло* (брехати))).

Отже, дитячі дражнилки є явищем закономірним і розповсюдженим у кожного із зіставлюваних народів, і хоч існують деякі національні їх особливості, проте загалом вони всі мають подібну структуру та функції.

ДЖЕРЕЛА

1. Виноградов Г.С. Детская сатирическая лирика / Г.С. Виноградов // Сибирская живая старина. — Иркутск, 1925. — Вып. III–IV. — С. 65–106.
2. Грайворонська О.В. Мова дитячого фольклору. Структурний та прагматичний аспекти (Віршовані жанри): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 / О.В. Грайворонська ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. — Х., 2000. — 16 с.
3. Иванов П. Этнографические материалы, собранные в Купянском уезде Харьковской губернии / П. Иванов // Этнографическое обозрение. — 1897. — № 1. — С. 22–70.
4. Капица О.И. Детский фольклор / О.И. Капица. — Ленинград : Прибой, 1928. — 222 с.
5. Лотман Ю. М., Успенский Б. А. Миф — имя — культура / Ю. М. Лотман Избранные статьи. — Т. 1: Статьи по семиотике и типологии культуры. — Таллинн, 1992. — С. 65.
6. Шейн П.В. Великоросс в своих песнях, обрядах, обычаях, верованиях, сказках, легендах и т.п. / П.В. Шейн. — СПб., 1898. — Т.1. — 376 с.
7. Carton F. Récits et contes populaires de Flandres / F. Carton. — P. : Gallimard, 1980. — P. 176
8. Opie I., Opie P. The Lore and Language of School-Children / Iona a. Peter Opie. — St. Albans: Paladin, 1977. — P. 446
9. Virtanen L. Children's Lore / L. Viltanen. — Helsinki : Studia Fennica 22, 1978. — 100 p.

В статье проанализированы и сопоставлены французские, английские и украинские детские дразнилки. Определены некоторые функциональные и семантические особенности дразнилок в вышеуказанных языках.

Ключевые слова: дразнилка, фольклорный жанр, детская сатирическая лирика, словесная игра.

French, English and Ukrainian teasing rhymes are analyzed and compared in the article. Some of the functional and semantic features of teasing rhymes in the above-mentioned languages are identified.

Key words: teasing rhyme, folk genre, children's satirical lyrics, word game.